

Prof. mr. C.A. VAN SWIGCHEM

De zorg voor het monument op een keerpunt

Wij gaan tot slot nog even terug in de geschiedenis, om de kwestie van beheer en zeggenschap over de Abdij te plaatsen in historisch perspectief.

Ook in het begin van deze eeuw was de krant een uitstekend middel om het publiek in te lichten. Ten aanzien van de Abdijgebouwen gebeurde dit in de Middelburgsche Courant in 1902 door J.A. Frederiks, destijds van rijkswege belast met de dagelijkse zorg voor de Abdijrestauratie, die in 1885 was begonnen.

1885

Wij willen uit het artikel van Frederiks slechts één aspect naar voren halen, door hem onopzettelijk maar wel overduidelijk, aan de orde gesteld, nl. de bijdrage van het Rijk aan het behoud van de Abdij. Hij geeft verschillende voorbeelden van de ongelooflijke toestand waarin het gebouwencomplex omstreeks 1885 verkeerde en hoe moeilijk het voor het Rijk was om te doen wat er gedaan moest worden: 'In een der gebouwen behoorde de vloer aan de gemeente Middelburg en de benedenverdieping aan het polderbestuur van Walcheren. De lokalen daarboven waren Rijkseigendommen en dienden tot berging van het belangrijke archief van de Rijkswaterstaat. Het polderbestuur had zijn lokalen verhuurd voor gymnastiekonderwijs dat ook des avonds werd gegeven met petroleumverlichting. De lampen hingen aan half vergane balken. De vroegere schoonmaakster der gebouwen, een blinde vrouw van tachtig jaar, woonde tusschen de archieven in'. 'In juli 1895 moest de vergaderzaal van Gedeputeerde Staten, voor het uitvoeren van werkzaamheden, worden ontmanteld, en wat toen tevoorschijn kwam, grenst aan het ongelooflijke. Over de gehele lengte van de zaal, was de, oorspronkelijk 85 centimeter dikke buitenmuur eenvoudig weggehakt tot op de dikte van een halven steen en die open ruimte met lichte schotwerken dichtgetimmerd.' 'Zulke toestanden bestonden voor enkele jaren op vele plaatsen in de Abdij!'

Frederiks geeft nog meer voorbeelden, maar vertelt er bij dat hij geenszins volledig is in zijn opgave van 'onbehoorlijke, gevaarlijke en onverantwoordelijke toestanden! Terloops komt hij ook te spreken over de oorzaak van dit alles: 'dat men gedurende meer dan drie eeuwen bij de uitvoering der verschillende werkzaamheden, die een gevolg waren van de menigvuldige veranderingen van aard en bestemming der gebouwen, op de meest onverschillige en onverantwoordelijke wijze had gehandeld'. Het Rijk was de enige instantie die zich serieus zorgen maakte om het 'ellendige geknoei' en de 'lichtvaardige constructies' (om Frederiks nog eens te citeren).

Tot zover de situatie die aanleiding gaf tot de moeizaam volbrachte restauratie van 1885 - 1908.

De abtswoning vóór de restauratie van 1899 tot 1902.

mei 1940

Ten tweeden male redde de rijksoverheid de abdij na de verwoestingen van mei 1940. Na de brand heeft het Rijk onmiddellijk een crediet beschikbaar gesteld, dat het mogelijk maakte om voorzieningen te treffen. Er ontstond een nieuwe situatie. De grond werd onteigend ten behoeve van de gemeente. De Rijksgebouwendienst werd belast met het maken en uitvoeren van de plannen tot herbouw en restauratie. Daarbij had ir. H.J. de Lussanet de la Sablonière de leiding (die in 1940 voor de brand al belast was met werkzaamheden in de commissariswoning). De werken werden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de minister voor de Wederopbouw. De Rijksbouwmeester bracht de voorstellen in bij de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, die er de minister over adviseerde. De directe contacten met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg liepen via de rayonarchitect van deze dienst. Intussen waren niet alle gebouwen verwoest. Bovendien konden als gevolg van de restauratie en de herbouw steeds meer ruimten in gebruik genomen worden. Er was dus ook een kwestie van onderhoud. Dit werd toevertrouwd aan de zorg van de districtsbouwkundige (later districtshoofd) van het district Zeeland en West-Brabant van de Rijksgebouwendienst.

Het Districtsbureau, waar alle knowhow betreffende de Abdij-gebouwen en, in het algemeen, de verzorging van oude gebou-

wen, ruimschoots aanwezig is, zetelde al die jaren door en is nog steeds gevestigd in een van de Abdij-gebouwen.

In bovenstaande situatie is sedert enige tijd verandering gekomen, en andere veranderingen staan nog te wachten.

Het gebouwencomplex van de Abdij is in eigendom overgedragen aan de Provincie (met uitzondering van het zojuist genoemde gedeelte waarin de Rijksgebouwendienst is gevestigd). De Provincie is nu verantwoordelijk voor onderhoud en toezicht. Zij heeft er de voorkeur aan gegeven om de technische dienst van de provinciale griffie in te schakelen, die ook werkt voor de P.P.D. en de provinciale waterstaat. Het nadeel is dat in het provinciale apparaat ambtenaren ontbreken die specifiek verstand hebben van historische bouwkunst. De mogelijkheid bestaat uiteraard om adviezen ad hoc te vragen in gevallen die belangrijk genoeg zijn, maar, zoals blijkt uit het geval van de Statenzaal, kan dit ook achterwege blijven, ten nadele van het monument. Indien het zou komen tot een reorganisatie van de provinciale diensten en een verzorgings-, beheers- en onderhoudsdienst in het leven zou worden geroepen speciaal voor de gebouwen, mag men hopen dat daarin de affiniteit met de historische bouwkunst niet zal ontbreken en dat de deskundigheid t.a.v. het oude bouwwerk erin zal zijn vertegenwoordigd!

Nieuwe monumentenwet

Een andere zaak is die van de nieuwe monumentenwet, die delegatie beoogt t.a.v. de monumentenzaken. Daarbij valt te onderscheiden tussen het aspect van de subsidie en dat van de vergunning. Indien de wet, die momenteel in ontwerp is ingediend bij de Tweede Kamer, t.z.t. rechtskracht zal hebben ligt een algemene maatregel van bestuur in de lijn der verwachting, die aan de gemeente Middelburg het beheer zal toespelen over de gelden beschikbaar voor de Middelburgse monumenten, waaronder de Abdij. Voor wat het vergunningenbeleid betreft zal de delegatie zonder meer in werking treden, wat inhoudt dat de beslissingsbevoegdheid inzake vergunning tot restauratie, verbouw (in extremo ook: sloop) overgaat van het rijk naar de gemeente. Dit alles aannemend dat Middelburg zich zal kunnen laten adviseren door een deskundige commissie (waarvan de samenstelling aan de prudentie van de gemeente wordt overgelaten), een bij de wet gestelde voorwaarde. Het rijk zal er in die situatie niet meer aan te pas komen, behoudens wellicht repressief in geval van enormiteiten.

In historisch perspectief bekeken: na ruim honderd jaar zorg van de rijksoverheid voor het verwaarloosde abdijcomplex waarover het rijk zich in 1885 ontfermde en voor de puinhopen die het in 1940 onder zijn hoede nam – honderd jaar, waarin het Rijk de visie, de miljoenen en deskundigheid leverde – is nu weer de beurt aan de provincie als beheerder en (als de nieuwe wet van kracht zijn geworden) aan de gemeente.

Uiteraard is de vurige wens van allen die de Abdij en Middelburg een goed hard toedragen – of ze nu georganiseerd zijn als Vrienden of niet – dat het vertrouwen in de provincie en in de gemeente gesteld niet beschaamd zal worden.

De Statenzaal is ook altijd voor niet-bestuurlijke doeleinden gebruikt. Zo vonden in 1983 lezingen plaats in de zaal ter gelegenheid van een bezoek van Norbertijnen uit Nederland en België aan de Abdij. (foto Provinciale Bibliotheek)

Een gunstig voortekenen

Het eerste gebeuren waarmee wij in het kader van de nieuwe situatie zijn geconfronteerd, dat van de Statenzaal, is niet bepaald bemoedigend. Afgezien van de verbouwingsplannen zelf ook niet omdat het vooraf inwinnen van deskundig advies door de provincie achterwege is gebleven. Een eerste geval is niet genoeg om een oordeel op te baseren. Het is wel aanleiding om de hoop uit te spreken dat in de aan monumenten zo uiterst rijke provincie Zeeland het provinciaal bestuur en de gemeentebesturen, die van de kleine gemeenten geschraagd door de provincie,

hun taak en verantwoordelijkheid t.o.v. de monumenten zo zullen nakomen, dat de vooraanstaande positie die Zeeland heeft verworven op het gebied van de zorg voor de monumenten niet verloren zal gaan.

In dit verband achten wij het advies van de gemeente Middelburg, dat op 20 januari aan de minister werd uitgebracht een gunstig voortekenen. Daarin staat immers te lezen: 'Gelet op de zorgvuldigheid en de pieteit, waarmede de restauratie van het Abdij-complex 40 jaar gelden is uitgevoerd, zijn wij van mening dat de schouw in de Statenzaal en de waterput in de tuin gehandhaafd dienen te worden. Tevens vragen wij ons af of de opening in de gevel van de Statenzaal (tuinzijde) niet drastisch dienen te worden beperkt dan wel geheel achterwege kunnen worden gelaten. Handhaving van bovengenoemde elementen achten wij in het belang van de geloofwaardigheid van het restauratiebeleid.' ■

Uitreiking van het eerste deel van de Encyclopedie van Zeeland in de Statenzaal in 1981.

(foto Provinciale Bibliotheek)